

Erken Cumhuriyet Dönemi, Modernleşme ve Ulus İnşası Sürecine İlişkin Literatüre, Yeni ve Önemli Katkıları Sunan Kitap

The Book that present new and Important Contributions to
the Literature on the Early Republican Period, Modernisation
and Nation Building Process

İsenbike Togan, Tarih ve Kurgu. Editör Pınar GÜVEN (İstanbul: Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları 2022, 620 s.) ISBN: 978-429-206-4.

Güler ÖMERUSTAOĞLU*

*İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve
İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

ORCID: G.Ö 0009-0003-1383-432X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Güler Ömerustaoglu (Doktora Öğrencisi),
İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve
İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
E-posta/E-mail:
guleromerustaoglu@gmail.com

Başvuru/Submitted: 20.12.2023

Kabul/Accepted: 25.12.2023

Atıf/Citation: Omerustaoglu, Guler. "Erken
Cumhuriyet Dönemi, Modernleşme ve Ulus
İnşası Sürecine İlişkin Literatüre, Yeni ve
Önemli Katkıları Sunan Kitap." Hale Yılmaz'ın ,
"Türk Olmak: Erken Cumhuriyet Döneminde
Milliyetçi Reformlar ve Kültürel Tartışmalar
(1923-1945)" *Yakın Dönem Türkiye
Araştırmaları-Recent Period Turkish Studies* 44
(2023): 451-455. [https://doi.org/10.26650/
YTA2023-1407549](https://doi.org/10.26650/YTA2023-1407549)

Anahtar kelimeler

Ortak kimlik Türklük, Yeni Ulusal kültür, Ortak toplumsal hafıza, Siyasal sosyalleşme,
Makbul vatandaş

Keywords

Common identity Turkishness, New National culture, Common social memory,
Political socialization, Acceptable citizen

Atatürk'ün “Türk İnkılabı” dediği Cumhuriyet reformları dönemi, daha ziyade devlet merkezli siyasi tarih çalışmalarıyla değerlendirilmiş, söz konusu reform sürecinin sosyolojik yönü ihmal edilmiştir. Bunun anlamı, reform sürecinin seçkinci ve devletçi bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlamış, toplumun diğer kesimlerinin “Türk İnkılabı”nı nasıl anladığını ya da anlamadığını üzerinde durulmamıştır. Güney Illinois Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olan Dr. Hale Yılmaz, bu eksikliği tespit etmiş ve bunu Doktora tezi olarak hazırlamıştır. 2013'te, Syracuse Üniversitesi tarafından “*Becoming Turkish : Nationalist Reforms and Cultural Negotiations in Early Republican Turkey 1923-1945*” adıyla kitaplaşan bu tez, Ocak 2023'te İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından; “Türk Olmak: Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Milliyetçilik Reformları ve Kültürel Tartışmalar 1923-1945” adıyla Ayşe Özbay Erozan'ın tercümesiyle yayınlanmıştır.

Gerçek şu ki, Atatürk'ün “Türk İnkılabı” dediği Cumhuriyet reformları dönemi, daha ziyade devlet merkezli siyasi tarih çalışmalarıyla değerlendirilmiş, söz konusu reform sürecinin sosyolojik yönü ihmal edilmiştir. Bunun anlamı, reform sürecinin seçkinci ve devletçi bir bakış açısıyla ele alınmasını sağlamış, toplumun diğer kesimlerinin “Türk İnkılabı”nı nasıl anladığını/ya da anlamadığını üzerinde durulmamıştır. Güney Illinois Üniversitesi Tarih bölümünde öğretim üyesi olan Dr. Hale Yılmaz, bu eksikliği tespit etmiş ve bu çalışmayı bir doktora tezi olarak hazırlamıştır. 2013'te, Syracuse Üniversitesi tarafından *Becoming Turkish: Nationalist Reforms and Cultural Negotiations in Early Republican Turkey, 1923-1945* adıyla kitaplaşan bu tez, Ocak 2023'te İstanbul Bilgi Üniversitesi tarafından *Türk Olmak, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Milliyetçilik Reformları ve Kültürel Tartışmalar 1923-1945* adıyla Ayşe Özbay Erozan'ın tercümesiyle yayınlanmıştır.

Kitabın Türkçe tercümesi, önsöz, teşekkürler giriş ve dört ana bölüm, kaynakça, dizinin bulunduğu eserde fotoğraf ve resimlerde yer almaktadır. Eserde genel bir sonuç değerlendirmesi yerine her bölümün sonunda bir değerlendirme yapılmıştır. Kitap zengin bir kaynakçaya sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye'deki önde gelen resmi devlet arşivleri (Başbakanlık Cumhuriyet/şimdiki Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi, TBMM Arşivi) kullanılmış; bunun yanı sıra hatıralar, seyahat yazıları, devrin dergi ve gazeteleri, TBMM'ye sunulan vatandaş dilekçeleri, polis raporları, teftiş tutanakları, ulusal bayram raporları, fotoğraflar ve sözlü tarih çalışmalarından yararlanılmıştır.

Hale Yılmaz, bu çalışmasında, Cumhuriyetin kuruluşundan 1945 çok partili hayata geçiş sürecine kadar olan dönemde, yapılan inkılaplar bağlamında, Türkiye'de

devlet-toplum ilişkilerini incelemiştir. Yazar, devletin, aynı zamanda hem modernleşmeyi hem de ulusallaşmayı hedefleyen ve yeni bir ulusal kültür meydana getirmeyi amaçlayan inkıaplardan önemli gördüklerine (*kitapta inkılap yerine reform kavramını kulanmayı tercih ettiğini bildirmiştir*) odaklanmıştır. Yazar, giriş bölümünde (s.1-23) reformların incelenmesinde toplum odaklı bir tarihsel analizle ilerlemeye çalıştığını vurgulamıştır. Yazar modernleşme ve ulus inşası sürecinin sadece erkeklerin deneyimlediği bir süreç olmadığını belirtmiştir. Kitapta, kadınların tarihsel anlatıda yer aldığını ancak bunu sadece kadınların reformların bir nesnesi olarak değil aynı zamanda öznesi ve katılımcısı olarak da yer aldığını söylemiştir (s.15). Kadınların yanı sıra çocukların ve gençlerin de bu sürecin bir parçası olarak ele alınması gerektiğini vurgulamış ve çalışmasında bunu dikkate almıştır. Çağdaş-modern bir Türk ulusunu oluşturmanın toplumsal, kültürel, siyasi süreçlere bakılmıştır. Kitapta, Erken Cumhuriyet dönemini ele alınırken, sınıfsal, bölgesel, kentler arasındaki farkları vermesi açısından dönem ile ilgili çalışmalara ve eksik noktalara katkı sağlamıştır. Kitabın hazırlanması aşamasında yapılan araştırmalar ve literatür taraması oldukça duyurucu ve kapsayıcı gözükmektedir. Birincil kaynaklarda devlet arşivleri verileri kullanılmış, bunun yanı sıra hatıralar, seyahat yazıları, dergiler, güncel gazeteler, seyahatnameler, dilekçeler, polis raporları, tefitiş tutanakları, ulusal bayram raporları, fotoğraflar ve sözlü tarih çalışmalarından yararlanılmıştır.

Birinci bölümde (s.25-89), Erken Cumhuriyet Döneminde erkek kıyafetlerine getirilen düzenlemeler üzerinden toplumsal deneyimler incelenmiştir. Kitapta, Yeni kurulan devlet veya rejim açısından kıyafetin taşıdığı anlam, modernleşmeye ve ulusallaşmaya doğru dönüştürücü bir sembol olarak görüldüğü, değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu dönemde, devlet, dini, etnik, bölgesel, mesleki farklılıklardan arındırılmış bir kıyafet düzenleme üzerinde durulmuştur. Yazar, kılık kıyafet düzenlemelerinin homojen bir toplum oluşturmaya yönelik bir girişim olmasına rağmen, istenilen oranda, homojenliğin mümkün olmadığı tespitini yapmıştır (s.87). Kitapta, Kılık kıyafet reformuna yönelik olan tepkilerin, farklılıklar gösterdiğini ve bireylerin devleti temsil eden tüm yapılarla karşılaşmaktan kaçınmış oldukları değerlendirmesinde bulunulmuştur.

İkinci bölümde (s. 91-163), yeni, modern, Türk ulusu oluşturma sürecinde, kadınların kılık kıyafetleri üzerinde durulmuş ve kıyafetlere ilişkin politikalara odaklanılmıştır. Yazar, Erken Cumhuriyet dönemi ile ilgili yapılan araştırmalarda, kıyafet reformları ilgili çalışmaların çoğunluğunda erkek kıyafetleri üzerinde durulduğuna, kadın kıyafetleri ile ilgili çalışmaların yetersiz olduğu eleştirisini yapmıştır. Süreç içinde kentli modernleşmiş kadınların, kılık kıyafet reformunu desteklerken, düzenlemelere karşı çıkanların

direk olarak devleti karşılarında almadıklarına vurgusunu yapmıştır. Bölgesel farklılıklara değinen yazar, reformlarla alakalı olarak meydana gelen gerçek tepkilerin, kadınlar tarafından değil erkekler tarafından yapıldığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. “Kadınlar bir yandan otoriter devletin diğer yandan da erkek egemen kültürün taleplerini aynı anda karşılamak zorunda kalmışlardır” yorumunu yapmıştır (s.163).

Üçüncü bölümde (s.165-213), yeni Türk ulusunun inşasında önemli bir yer tutan dil ve alfabe konusu ele alınmıştır. Dil reformunun, alfabe reformunu, Türk Dil Kurumunun, Türkleştirilmesi politikalarını ve Güneş Dil Teorisini içermekte olduğu ancak bu konuyla alakalı ciddi araştırmaların yapılmadığı değerlendirilmesinde bulunulmuştur. Yazar, alfabe reformuyla, dilde ulusallaşma sağlanmasının yanında, okuryazarlığı da etkileyecek uzun soluklu bir uygulamanın sonuçlarının etkilerini açıklamaya çalışmıştır. Kitapta, Dil reformunun toplumsal ve bireysel anlamda yeni ulusal kimliğin inşasında önemli rol oynadığı üzerinde durulmuştur. Yazar, bu bölümde alfabe kanunu, seküler, okuryazar ve çağdaş bir ulus yaratmaya yönelik birden fazla hedefi olan bütüncül bir reform olarak değerlendirmiştir (s. 212). Bu bölümde, Mustafa Kemal’in, Harf inkılabına özel ilgi gösterip, yeni alfabenin kabulüne destek vermesi ve konuyla ilgili kampanyayı bizzat yürütmesinin analizi yapılmıştır. Yazar, harf inkılabının önemi üzerinde durmuş; Erken Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal ve kültürel değişimlerin ve bu süreçte, ulus-devletin gücünü nasıl pekiştirdiğinin izahını yapmıştır. Ayrıca, örgün eğitim sisteminin yaygınlaştırılmasıyla hem okuryazarlık oranının artırılmasının hem de Türkçe konuşmanın (ortak bir konuşma dili oluşturma) bütün yurtda yayılmasını hedeflenmiş olduğu yorumunu yapmıştır. Ancak, Türk ulusu duygusuna sahip, Türkçe konuşan vatandaşlar yaratmada, yeterince başarılı olunmadığı değerlendirilmesinde bulunmuştur. Öte yandan harf inkılabının halk tarafından en çabuk kabul gören inkılap olduğunun altını çizmiştir. Kitapta, çocuklar ve gençler arasında okuryazarlığın arttığı, ordu ve zorunlu askerlik gibi kurumsal yapılar sayesinde erkeklerin okuryazarlık oranları artarken kadınların, okuma yazama oranının düşük olmasının nedenleri izah edilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde (s.215-265), ortak bir hafıza ve kimlik oluşturmak için milli bayramların nasıl birer sosyal ve mobilizasyon araçları oldukları vurgulanmıştır. Yazar, bayramların yapılan reformları pekiştirme gücü üzerine değerlendirme yapmıştır. Milli bayramların icat edilmesini, siyasi bir sosyalizasyon olarak ele almış ve Milli Bayramların sanıldığından daha büyük bir etki gücüne sahip olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur. Ayrıca, Millî Bayramların, yeni devletin yaptığı reformların güçlendirilmesinde önemli rol oynadığına vurgu yapmıştır. Yazar, milli bayramlar üzerinde, tarihçiler tarafından çok az çalışma yaptığı eleştiresinde bulunmuştur. Milli bayramların,

asında önemli bir siyasal sosyalleşme ve meşruluk aracı oluşunu belirtmiştir. Hatta, Türk ulusu inşasında merkezi bir öneme sahip olan bayramların eklektik bir yapıya sahip olup olmadığını sorgulamıştır. Yazar, her bir milli bayramın sembolük bir değeri olduğu ve yeni bir ortak bilinç oluşturmada, ulusal yenilenmenin aracı haline geldiği değerlendirilmesini yapmıştır. Milli bayramlarda yapılan törenlerin önemi üzerinde durmuş ve ulusal hafızanın oluşturulması için nutuklar atıp şiir okunmasına büyük önem verildiğini belirtmiştir. Şiirlerin içeriği ve mesajının hatırasının daha güçlü ve uzun ömürlü olduğunu vurgulamıştır (s. 234). Milli Bayram kültürünün oluşturulması için okul kitaplarında, bayramların anlatılması ve bayramlara katılımının teşvikine yönelik çalışmalar yapılmış olduğunun altını çizip, bu çalışmaların önemine dikkat çekmiştir.

Hale Yılmaz'ın, bu kitabı, erken Cumhuriyet devri reformlarının anlaşılması için yeni bir bakış açısı getirmiştir. İnkılapları, reform olarak değerlendirmiş ve reformların toplumsal sonuçlarının analizini yapmıştır. Ayrıca, kılık kıyafetle ilgili uygulamalara yönelik yaptığı değerlendirmelerde, kadınların bu uygulamalardan ne şekilde etkilendiği ile ilgili yeterince çalışmanın yapılmadığı eleştirisini getirmiştir. Bu açığın giderilmesi için önemli bir adım atmış ve konuyu kitabında önemli tespitler yaparak işlemiştir. Alana yapmış olduğu önemli katkılardan bir diğeri, Milli Bayramların toplum üzerindeki dönüştürücü etkisidir. Milli Bayramların, toplumsal hafızayı ve ortak aidiyet duygusunu oluşturmada nasıl bir etkiye sahip olduğunu, toplumdaki değişim üzerinden değerlendirmiştir. Hale Yılmaz, Erken Cumhuriyet tarihi ile ilgili yapılan çalışmalara getirdiği önemli eleştirilerden birisi de çocukların ve gençlerin nasıl etkilendiğine dair çalışmaların yetersizliğidir. Eleştiriye yönelik açığı giderici değerlendirmeler kitapta mevcuttur. Gençlerin ve çocukların yani nesillerin reformlardan nasıl etkilendiğine yönelik değerlendirmeler yaparken, resmi değerlendirmeler kadar sözlü tarih çalışmalarından elde ettiği bilgilere de başvurmuştur. Hale Yılmaz, reformların uygulanması sırasında, halkın devlet kurumları ve devlet yetkilileriyle kurmuş olduğu ilişkileri de ele almış konuyla alakalı olarak, halkın şikayetlerini ve görüşlerini bildirmek için dilekçe yoluna nasıl başvurduklarını, somut veriler üzerinden değerlendirmiştir. Dilekçelerin incelenmesi, Erken Cumhuriyet döneminde, halkın tepkilerine yönelik verileri sahip olması açısından önemli bir kapı açmıştır.

Kitapta, Erken Cumhuriyet döneminde hem modernleşmeyi hem de uluslaşmayı hedefleyen inkılapların, homojen bir ulus oluşturma çabalarının gerçekleşme düzeyleri, cinsiyet, nesil ve bölgelere, etnik, dini yapılara, hatta, kent ve taşraya göre nasıl farklılık gösterdiğinin analizini yapmıştır. Böylece, dönem çalışmalarında, reformların toplumsal sonuçlarının değerlendirilmesine yönelik eksikliğe dikkat çekmiş ve bu eksikliğin giderilmesi yolunda yeni yöntem ve bakış açıları sunmuştur.

